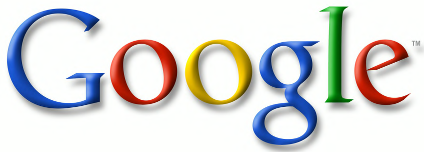

Google

VE
RI
TAS

HOLLAND

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

STRAFBAARHEID EN STRAFVERVOLGING

VAN

JURIDIEKE PERSONEN.

STRAFBAARHEID EN STRAFVERVOLGING

VAN

JURIDIEKE PERSONEN.

STRAFBAARHEID EN STRAFVERVOLGING

VAN

JURIDIEKE PERSONEN.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP,

AAN DE

RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

Dr. J. A. WIJNNE,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT,

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op Donderdag den 5den November 1885, des namiddags te 3 uur,

DOOR

LODEWIJK HENRICK JOHAN MARI VAN ASCH VAN WIJCK,

geboren te WIJK-BIJ-DUURSTEDE.

GEDRUKT TER „UTRECHTSCHE DRUKKERIJ" TE UTRECHT — 1885.

Aan mijne Ouders.

Verschillende omstandigheden waren oorzaak, dat ik mijn oorspronkelijk plan om een proefschrift van meerderen omvang en meerdere studie te schrijven heb laten varen; en mij slechts bepaald heb tot dit werk, geschreven met het doel alléén om aan de eischen der wet te voldoen.

Bij het verlaten dezer Universiteit, wensch ik mijnen oprechten dank te brengen aan de Hoogleeraren der Jur. Fac. voor het genoten onderwijs, en voor de welwillendheid mij steeds betoond; doch meer in het bijzonder zij mijnen dank gericht tot mijnen promotor, den Hoogleeraar POLS, *voor de hulp en bereidwilligheid mij bewezen.*

Maar ook wensch ik hier mijnen hartelijken dank te betuigen aan mijnen hooggeachten oom Mr. B. J. L. Baron DE GEER VAN JUTFAAS, *voorheen Hoogleeraar in het Romeinsche Recht, thans lid der Tweede Kamer Staten-Generaal; zoowel voor het onderwijs, toen ik voor het eerst het pad der Rechtswetenschap betrad, als ook voor die hulpvaardigheid en die belangstelling mij gedurende mijne Academische studiën zoo ruimschoots geschonken.*

STRAFBAARHEID EN STRAFVERVOLGING

VAN

JURIDIEKE PERSONEN.

Elk wezen dat rechten hebben kan is een persoon. Ons recht nu kent twee soorten van personen, *natuurlijke personen* en *rechtspersonen of juridische personen.* In ons recht is toch volgens art. 2 en 4 B. W. elk menschelijk wezen rechtsbevoegd en hierin wijken wij zeer af van vroegere wettelijke bepalingen, die menschelijke wezens erkenden, die geene rechten konden uitoefenen, daar zij ze niet hadden. Men denke slechts, om van vroegere wetgevingen niet te spreken, aan de bepalingen van den C. N., art. 22—25 juncto art. 18 C. P., die de »mort civile" verbonden aan sommige straffen. Door dezen burger-

lijken dood verloor men alle bevoegdheid. Hoewel in 1813 door verandering van het toen vigeerend strafstelsel reeds aanmerkelijk in toepassing verminderd, duurde het tot 1838 voor wij geheel verlost werden van dit instituut, dat zeer zeker niet meer paste in onze maatschappelijke toestanden.

Naast de natuurlijke personen erkent nu het recht nog wezens die rechtsbevoegdheid kunnen hebben, al is die rechtsbevoegdheid dan ook aanmerkelijk minder dan bij de natuurlijke personen. Men onderscheidt de rechtspersonen of juridieke personen in *zedelijke lichamen* en *stichtingen*. Bij deze onderscheiding moeten wij onder zedelijke lichamen verstaan vereenigingen van *personen*, die de wet als één wezen, als één persoon beschouwt, wier leden opgaan als het ware in dat nieuwe rechtssubjecht; en onder stichtingen *kapitalen*, die door de wet als een persoon erkend worden.

Vanwaar nu die fictie van het recht?

Zij is in het leven geroepen opdat dergelijke zedelijke lichamen en stichtingen vermogensrechten zouden kunnen hebben en die zouden kunnen uitoefenen. Het is dus een vermogensrechtelijken band, slechts geschapen door eene fictie van het recht, een ontstaan

als gevolg der behoeften van maatschappelijke toestanden en daarvoor dringend noodig.

De zedelijke lichamen worden geregeld in B. W. art. 1690—1703 en door de Wet van 22 April 1855 (Stbl. 32). Uit deze bepalingen nu volgt dat voor het oprichten en het bestaan eener vereeniging geen sanctie hoegenaamd noodig is, doch wil zulk eene vereeniging bevoegd zijn tot het doen van die burgerlijke rechtshandelingen, die de wetten toelaten, dan moet zij rechtspersoonlijkheid hebben, die zij alleen verkrijgen kan door sanctie hetzij van den Koning, hetzij van de Wetgevende Macht. Die sanctie wordt gegeven door goedkeuring der statuten, die het doel, de grondslagen, den werkkring en de overige regelen der vereeniging bevatten (art. 5 en 6 der Wet van 1855).

De stichtingen daarentegen zijn, zooals bekend is, in ons recht niet geregeld, niettegenstaande de wetgever haar bestaan gekend en haar wettig bestaan erkend heeft, door ze te vermelden, o. a. in art. 421 en 947 B. W.

In het Ontwerp van 1820 was de geheele leer der zedelijke lichamen en stichtingen behandeld in den laatsten titel van het eerste boek, en het is zeker te

wenschen dat bij eene eventueele herziening van ons B. W. in deze tegenwoordige leemte op voldoende wijze zal voorzien worden.

Reeds hier boven zeide ik, dat de juridieke persoon aanmerkelijk minder rechtsbevoegdheid heeft als de natuurlijke persoon, zoo kan een juridiek persoon niet huwen, niet ab intestato erven, geene patria potestas uitoefenen, enz. Zoowel het zedelijk lichaam als de stichting worden beheerd door een bestuur, en waar nu het recht deze lichamen als personen beschouwt, daar wil het ook de handelingen van dat bestuur, zoo die geschied zijn volgens zijn bevoegdheid (die aangewezen wordt door de wet en door de statuten) aangemerkt hebben als gedaan door dat lichaam, door dien rechtspersoon zelven. Bestuurders verbinden dus onder zekere voorwaarden den juridieken persoon aan derden, en derden aan den juridieken persoon.

En zoo komen wij dan eindelijk tot de vraag kan een juridisch persoon een delict plegen? Laat ons, eer wij ter beantwoording overgaan, eerst eens nagaan wat een strafbare handeling is en wat haar vereischten zijn.

Eene strafbare handeling is eene handeling, hetzij verrichting, hetzij verzuim, door de wet onder bedreiging van straf geboden of verboden; terwijl wij onder handeling in rechtskundigen zin, in den zin dus waarin wij het hier gebruiken, moeten verstaan de werking van den wil van een persoon in een vorm voor zinnelijke waarneming vatbaar, die eenig gevolg heeft ten opzichte van een ander rechtssubject.

Stel er is eene strafbare handeling gepleegd, wie is nu de strafwaardige persoon? Volgens de gegevene définitie van eene strafbare handeling, hij wiens wil zich in de materieele daad heeft geopenbaard; hij voornamelijk en in de eerste plaats, hoewel er nog meerderen in verschillende mate schuldig kunnen zijn hetgeen a priori niet te zeggen is.

Men zal echter bij het bepalen der strafbaarheid zorgvuldig moeten onderscheiden hoe en op welke wijze de wil zijne werking volbracht heeft.

Onder *wil* moeten wij verstaan dien vorm, dien de gedachte moet aannemen wil zij zich in eene handeling openbaren. Dat zij dien vorm aanneemt is het gevolg van eene innerlijke aandrift, van een verlangen naar bevrediging van onze begeerten of hartstochten; die

aandrift, dit verlangen is de *causa motiva*, *'t motief* der handeling.

Door die causa motiva, dat motief wordt de wil nu gericht op het tot stand komen van een gevolg, dat voldoening zal geven aan die innerlijke lust, en wij verkrijgen aldus het *oogmerk* of *doel*.

Oogmerk of doel is dus de wil gericht op 't gevolg van de handeling. Maar om dat gevolg te verkrijgen is eene materieele daad noodig en de mensch zal nu te rade gaan welke materieele daad dat gewenschte gevolg zal kunnen tot stand brengen.

Vindt hij nu de materieele daad, die naar zijn oordeel geschikt is om het beoogde gevolg tot stand te brengen, dan is het *opzet* geboren.

Was dus de wil gericht op het tot stand brengen van de matrieele daad *en* haar gevolg, dan is er *opzet* aanwezig en zal de dader *ten volle* aansprakelijk zijn. Was daarentegen de wil gericht op de materieele daad maar *niet* op het gevolg, dan is er hetgeen men noemt *schuld* en is de dader slechts aansprakelijk voor de materieele daad, maar *niet* voor het gevolg.

Het is dus de wil, die de aansprakelijkheid of verantwoordelijkheid voor de handeling bepaalt, zoodat

niet altijd de bedrijver van de materieele daad verantwoordelijk zal zijn, n. l. dan niet wanneer niet zijn wil in die daad zich heeft geopenbaard.

Eene onderscheiding in den vorm der strafbare handeling is dat wij kunnen hebben *delicta commissionis* en *delicta omissionis*. De eersten zijn dan aanwezig wanneer de strafbare handeling bestaat in het *doen* van iets wat de strafwet *verbiedt*, de tweeden als die handeling bestaat in het *nalaten* van iets wat de strafwet *gebiedt*.

Uit het wezen en den aard eener strafbare handeling, zooals ik dat hier te voren heb trachten uiteen te zetten, volgt nu noodzakelijk het antwoord op de vraag of een juridisch persoon in het algemeen (afgescheiden van de bepalingen van het positieve recht) eene strafbare handeling kan plegen. Dat antwoord kan niet anders zijn dan een volkomen ontkenning. Het is feitelijk en juridisch onmogelijk. De juridische persoon is eene fictie van het recht, eene vereeniging van personen of zaken, aan wie tot zekere doeleinden persoonlijkheid wordt toegekend.

Nu zal wel niemand het mij betwisten dat zulk een juridisch persoon feitelijk geen wil heeft en dus feite-

lijk ook geene strafbare handeling kan plegen. En evenmin kan hij het juridisch doen. In juridieken zin kan men zeggen dat ook de rechtspersoon een wil heeft, daar hij krachtens de fictie van het recht handelingen kan verrichten. Maar die fictie betreft alleen handelingen door de bestuurders overeenkomstig de statuten of wettelijke bepalingen voor den rechtspersoon verricht. Om dus aan te nemen dat de juridieke persoon krachtens die fictie ook strafbare handelingen kan verrichten, moet men aannemen dat de bestuurders tot het plegen der strafbare handelingen overeenkomstig de statuten of wettelijke bepalingen bevoegd waren. Dit nu is een casus non dabilis.

Zooals ik hiervoren heb trachten uit een te zetten, heeft het recht de fictie, dat de rechtspersoon zelf gehandeld heeft, als het bestuur volgens statuten en wettelijke bepalingen gehandeld heeft, alleen ingevoerd met het oog daarop dat de juridieke persoon vermogensrechten zou kunnen hebben en uitoefenen. Deze fictie moeten wij dus als een schepping van het recht streng opvatten en in geen geval uitbreiden. Hoe zouden wij dan die fictie mogen overbrengen naar het strafrecht en een ander persoon aansprekelijk stellen dan zij wier

wil zich in werkelijkheid in de strafbare handeling geopenbaard heeft, in casu de bestuurders. In werkelijkheid toch kan er geen sprake zijn van dolus of culpa bij een juridiek persoon, maar wel bij de bestuurders, bij hen die handelend optreden en deze zullen dan ook aansprakelijk zijn en als zoodanig gestraft moeten worden.

Maar stel een oogenblik de juridieke persoon is aansprakelijk, dan zou zij ook gestraft moeten worden. Hoe zou dat moeten gescheiden, door gevangenistraf? Men kan eene fictie, iets dat niet in de werkelijkheid, maar slechts in de gedachte bestaat, toch niet in de gevangenis zetten. Feitelijk kan men wel, hetzij de bestuurders, hetzij de leden der vereeniging in de gevangenis zetten, al zou dit laatste nog al praktische bezwaren hebben, waar het vereenigingen geldt als b. v. de gemeente Utrecht of het Nederduitsch Hervormd of een ander kerkgenootschap. Maar juridisch is dit onmogelijk, omdat men dan de fictie zelve, krachtens welke men beweert te handelen, wegcijfert. Het eigenaardige van de fictie is juist dat zij de individueele bestuurders of de leden der vereeniging buiten het spel laat, ze niet aansprakelijk niet executabel verklaart.

En niet anders is het gesteld met andere straffen, b. v. boete. Deze zou men op het privaatvermogen van den rechtspersoon kunnen executeeren, maar alleen op eene wijze, die ons recht juist uitsluit, door reëele executie. Executie door lijfsdwang of door subsidiaire gevangenisstraf is ten opzichte van een rechtspersoon even onmogelijk als executie eener gevangenistraf. Een strafvonnis ware dus niet op een corpus morale te executeeren.

Op deze of soortgelijke gronden wordt tegenwoordig de vraag vrij algemeen in gelijken zin beantwoord, zoo komt Mr. VAN DEINSE in zijn werk »Algemeene beginselen van Strafrecht" § 254 tot de volgende conclussie: Rechten en verplichtingen der zedelijke lichamen zijn omschreven in B. W. 1690 en v. en moeten dus aard en strekking daarnaar beoordeeld worden. Het zedelijk lichaam kan dus niet verder handelen dan voor zoover zulks betrekking heeft op 't bepaalde oogmerk en den omvang waartoe 't is toegelaten en erkend. Een corpus morale kan dus geen misdrijf plegen."

Door de meeste schrijvers wordt de vraag zelfs zeer kort besproken en het antwoord medegedeeld als betrof het eene stelling aan geen redelijken twijfel onder-

hevig. Toch werd de vraag vroeger vrij algemeen in een tegenovergestelden zin beantwoord, en is men bij de toepassing van die stelling niet altijd consequent, terwijl ook de oudere meening nog enkele verdedigers vindt. Over een daarvan, Mr. EMANTS, is het beter te spreken bij de behandeling der jurisprudentie, omdat ook hij de vraag in verband daarmede behandelt. Hier slechts een enkel woord over een der verdedigers die de zonderlinge stelling verdedigt, dat een rechtspersoon wel eene strafbare handeling kan verrichten, maar er niet voor gestraft kan worden. Deze stelling wordt verkondigd door Dr. GESTERDING in »Ausbeute von Nachforschungen über verschiedene Rechtsmaterien" (2e Theil fo. 399), onder het opschrift »Von Verbrechen der Gemeinheiten". Hij behandelt de vraag of eene »Personengemeinheit" een delict plegen kan en komt tot eene toestemmende beantwoording. Hij zegt: »Eine Gemeinheit als solche kann handelen; folgleich kann sie auch gegen Strafgezetze handelen. Was auf die Verfassungmässige Art von den Gliedern der Gesellschaft beschlossen und ausgeführt worden, musz als Handlung der Universitas angesehen worden und insofern es Strafgesetzen zuwiderderläuft, ist es ein Verbrechen. Einmüthigkeit

aller Gleider der Genossenschaft ist dazu nicht erforderlich, sondern wenn bei Beschlüssen, der Verfassung der Genossenschaft gemäsz, Stimmenmehrheit den Ausschlag giebt, genügt Stimmenmehrheit. Wenn mann sagt, die Universitas sei keines Dolus und keiner Culpa fähig und könne deshalb kein Verbrechen begehen, so musz man noch einen Schrift weiter gehen und behaupten, sie könne gar keine Güter haben, keine Rechte erlangen und keine Verbindlichkeiten auf sich laden. Und doch flieszt dieses aus derselben Quelle, derentwegen man annehmen musz, dasz sie ein Verbrrehen begehen könne. Obwohl sie kein wirkliches Dasein hat, wird sie doch im Rechtssinn als eine Person betrachtet und, was ihre sichtbaren Stellvertreter auf die Verfassungmäszige Art vornahmen, ist als von ihr ausgegangen anzusehen. Man kann diesem intellectuellen Wesen nicht in den einen Fall ein Dasein beilegen und es in dem andern abläugnen."

Ik ontken echter ten sterksten dat, wat als handeling der vereeniging aangemerkt moet worden, ooit in strijd kan zijn met de strafwetten. Zulk eene vereeniging toch is een rechtspersoon, een wezen geschapen door

eene fictie van het recht en wel opdat dat wezen vermogensrechten zou kunnen hebben en uitoefenen. Het is volkomen waar, bestuurders kunnen dat wezen, die rechtspersoon aan derden en derden aan haar verbinden, maar alleen waar 't vermogensrechten betreft en slechts in dat geval wordt de wil van het bestuur gefingeerd te zijn de wil van den rechtspersoon; doet het bestuur eene handeling strijdig met de strafwet, dan openbaart zich de wil van de handelende bestuursleden in die daad en het recht fingeert hier niet dat dit de wil zou zijn van den rechtspersoon. Was dit toch het geval, dan zou dit strijden tegen den regel dat alle fictie uit het strafrecht ten strengsten moet geweerd worden.

Wanneer men dit met mij aanneemt, dan vervalt de geheele redeneering van Dr. GESTERDING, want zijne verdere argumenten en conclusiën zijn slechts gebaseerd op dit, dat elke handeling, volbracht door 't bestuur op eene wijze overeenkomstig de statuten, eene handeling van den rechtspersoon daarstelt. In de tweede plaats behandelt Dr. GESTERDING de vraag, kan zulk eene rechtspersoon voor een delict gestraft worden. Hij zegt dan:

»Also eine ganz andre von der vorigen verschiedene Frage ist es, ob die Genossenschaft selbst wegen der Gesetzwidrigen Handlungen ihrer Glieder bestraft werden könne und diese Frage musz nach Rechtsgrundsätzen und abgesehen vondem, was wohl de facto einmal geschehen ist, ebenso bestimmt verneint werden, wie jene bejaht werden müszte. Bestraft werden können nur diejenigen Glieder persönlich, welche an den Beschlüssen oder Handlungen der Universitas Theil genommen haben. Die Universitas handelt nicht selbst, ihre sichtbaren Stellvertreter handeln an ihrer Statt und diese sind es denn auch, die an ihrer Statt die Strafe leiden, die sie allein empfinden können. Gleichwie sie die That auf sich nahmen, müssen sie auch die Strafe auf sich nehmen; die Universitas selbst kann nicht bestraft werden.

1) Weil sie nicht verschuldet ist. In Hinsicht auf die Strafe ist es wahr, was Hommel gegen die Möglichkeit anführt, das eine Universitas ein Verbrechen begehen könne: im Fach des Criminalrechts gelten keine Erdichtungen.

2) Weil sie die Strafe nicht fühlen kann.

3) Weil der Grundsatz: Poena non tenet nisi auc-

tores" nicht duldet, dasz überstimmte und künftige Glieder mitbestraft werden. Ja, da die Gemeinheiten kleine Staaten im Staate bilden, dem höheren Zweck des Staates dienen oder gar Staatsanstalten sind, so würde der strafende Staat sich am Ende selbst Strafe auflegen.

Käme es aber nur darauf an, gegen einzelne sämmtlich Strafbare unter einem Collectivnamen eine Strafe zu erkennen, die sich auf diese beschränkte und ihre Wirkung nicht über ihre Personen ausdehnte; — das könnte mit den Grundsätzen der Gerechtigkeit wohl bestehen."

Hoewel ik het met de conclusie, waartoe de schrijver komt, eens ben en evenzoo van meening ben, dat een rechtspersoon niet gestraft kan en moet worden, zoo verwondert mij deze conclusie hier evenwel. Wat toch is het geval? Wanneer men zegt, de rechtspersoon kan een strafbare daad plegen, dan moet die rechtspersoon ook gestraft worden, en dan gaat het niet aan om de gehandeld hebbende bestuursleden te straffen, want zij zijn niet de rechtspersoon.

De geheele fictie heeft geen ander doel, dan om de physieke personen, die namens den rechtspersoon heb-

ben gehandeld, van de rechtsgevolgen hunner handelingen te ontheffen, hunne aansprakelijkheid over te brengen op den gefingeerden persoon. Stelt men dus die physieke personen aansprakelijk, dan ontkent men de fictie of straft personen, die, krachtens de fictie, niet hebben gehandeld.

Zoo zou men dan op het eene oogenblik de fictie aannemen, dat de juridieke persoon zelf gehandeld heeft, en een delict gepleegd heeft, en het volgend oogenblik zet men die fictie weer op zijde en wil de bestuurders straffen! De schrijver zag hier waarschijnlijk zelf in tot welke ongerijmdheid en onmogelijkheid hij, door zijn stelsel consequent door te voeren, zou vervallen en vond er dus dit op; doch dit moge pleiten voor zijne vindingrijkheid, in zijn stelsel past het m. i. geenszins.

Dr. BERNER in zijn werk, getiteld: Die Lehre von der Theilname am Verbrechen und die neueren Controversen über Dolus und Culpa, maakt op pag. 174 en 175, waar hij deze kwestie behandelt, onderscheid tusschen zedelijke lichamen en stichtingen. Hij zegt dan, sprekende van de stichtingen: »Die Wille einer solchen moralischen Person kann immer nur ein recht-

licher sein. Das Institut is die Existenz des Zweckes, welchen der Stifter in dasselbe gelegt hat, und nur was diesem Zweck, nur was der Lex fundationis entspricht, die allein als das wollende Innere jenes Instituts anzusehen ist, kann als der Wille der stifting, als der selbsteigene Wille der moralischen Person angesehen werden. Dieser Zweck kann aber niemals ein rechtswidriger sein, denn ein Institut, dem ein rechtswidriger Zweck als Seele inne wohnte, würde gar nicht existiren dürfen, und unter keiner Bedingung vom Staate als moralische Person anerkannt werden. Somit sind nur rechtliche Handlungen von einem solchen Institut denkbar."

De schrijver komt m. i. tot een goed resultaat, hoewel ik het niet eens ben met den schrijver wat betreft zijne gevolgtrekking, dat slechts rechtmatige handelingen van eene stichting te wachten zijn, omdat het doel dier stichting nooit tegen het recht gericht kan zijn.

Men versta mij wel, ik ben het volkomen eens met den schrijver wat betreft het resultaat waartoe hij komt, doch niet met de wijze *waarop* hij daartoe komt. Want zoo zal een weeshuis tot doel hebben

het opvoeden van weeskinderen, en als nu het bestuur b. v. verzuimt te voldoen aan eene verordening die bepalingen voor eigenaars van huizen bevat, dan is dat toch geene handeling in strijd met het doel. Moet men dit dan eene strafbare handeling van de stichting noemen? Geenszins, want de wet heeft slechts bepaald, dat wanneer de bestuurders handelen binnen de grenzen der wettelijke bepalingen en der statuten, zij dan wil dat de stichting, de juridische persoon, geacht zal worden zelf gehandeld te hebben. Gaan nu de bestuurders die grenzen te buiten, doen zij wat de wet verbiedt, laten zij na wat de wet gebiedt; in éen woord, plegen zij eene strafbare handeling, dan vervalt de fictie.

Wat de zedelijke lichamen betreft, zoo schrijft Dr. BERNER: »Schwierig wird die Antwort erst dann, wenn die moralische Person zu ihrem Substrate physische Personen hat, also namentlich bei Corporationen. Ist einmal auf einer solchen Unterlage eine juristische Person organisirt; ist also die Möglichkeit gegeben, dasz die Corporation als Gesammtheit einen Beschlusz fasse, eine Handlung ausführe: so kann diese Handlung nach der formellen Consequenz der Sache un-

fehlbar auch ein Verbrechen sein. Man kann hier auch nicht sagen, was nicht in dem vom Staate gebilligten Zwecke der Corporation liege, sei nicht als der eigene Wille der Corporation zu betrachten. Der Staat verbietet auch jedem Einzelnen, Verbrechen zu begehen; deshalb wird es doch Niemandem einfallen zu behaupten, Alles, was der Einzelne gegen die Gesetze thue, sei nicht seiner Person zuzurechnen, weil der Staat die Erlaubnisz zu handeln für diese Person nicht auf Verbrechen ausgedehnt habe. Wird die moralische Person einmal durch einen Inbegriff physischer Personen getragen, so musz man auch consequent einräumen, dasz sie durch ihr verfassungsmäsziger Organ des Handelns delinquiren könne. Nur aus diesem Grunde können moralische Personen nach privatrechtlichen Grundsätzen Rechtsnachtheile erleiden. In der Consequenz der juristischen Fiction, dasz die Handlungen, welche in verfassungsmäsziger Form durch den gemeinsamen Beschlusz der Corporations-mitglieder zu Stande kommen, als Handlungen der moralischen Person selbst zu betrachten seien, liegt also streng genommen auch die Möglichkeit, dasz diese moralische Person Verbrechen begehe. An dieses folgerichtige

und folgenreiche Resultat hielt man sich denn auch im Mittelalter, wie namentlich die Schriften des GANDINUS (De maleficiis sive de homicid. p. 68) und CLARUS (quaest. 16 N°. 7) bezeugen: und wenn man in der neueren Zeit die frühere Ansicht fast allgemein mitzbilligt, so thut man wenigstens darin Unrecht, dasz man man sie einer handgreiflichen Inconsequenz zeihen will. Man begebe sich in das Getriebe der Consequenzen hinein, auf denen jene Ansicht ruht, und man wird unwiderstehlich zu demselben Resultate fortgeschoben werden, das die Italienischen Praktiker des Mittelalters adoptirt haben. Die Consequenz selbst ist vollkommen richtig. Will man das Resultat bekämpfen, so bleibt nichts übrig, als *den ganzen Grund und Boden* zu negiren auf dem dasselbe ruht. Man musz zich gegen die jener argumentation zu Grunde liegende *Fiction* richten, nicht gegen die Argumentation selbst. Man musz sagen: Allerdings ist jene Consequenz vollkommen zu zugeben; sie ist aber für das Criminalrecht ungültig, weil dasselbe die ihr zu Grunde liegende Fiction gar nicht zugeben darf, so wenig es überhaupt juristische Fictionen anerkennt, so wenig es ein fingirtes Geständnisz *propter contu-*

maciam oder sonstige Rechtvermuthungen annimmt. Die Zurechnung würde materiell ungerecht werden, wenn sie auch diejenigen Mitglieder träfe, die ihre Stimme verweigert, die vielleicht gar Protest eingelegt haben. Dem Criminalrecht kommt es aber nirgend auf blos formelle, sondern überall nur auf die materielle Wahrheit an, auf jene wahrhafte Wahrheit, der keine Fictionen sondern nur die wirklichen Verhältnisse zu Grunde liegen. Es können also nur diejenigen Mitglieder, die wirklich zugestimmt haben, zur Verantwortung gezogen werden; jedenfalls kann der Staat niemals das Verbrechen dem blos fingirten Gesammtwillen zurechnen. Im Komplotte tritt uns ein *wirklicher* Gesammtwille entgegen, der eben deshalb auch als der wirkliche Wille jedes Einzelnen erscheint. Es ist gar wohl möglich, dasz sich die Handlung der Corporationsmitglieder auch einmal als Komplotthandlung darstelle; aber die fingirte Person der Corporation als solcher, ist hiervon unabhängig. Die eigenthümlichen Grundsätze des Komplottes werden demnach bei den s. g. Verbrechen moralischer Personen zur Anwendung kommen dürfen; will man aber dem Principe der materiellen Wahrheit treu bleiben, so musz man von der den

moralischen Personen zu Grunde liegenden Fiction gänzlich abstrahiren.

Die moralische Person selbst, welche in den physischen Personen ja nicht *besteht*, sondern dieselben nur zur *Unterlage* hat, während sie selbst ein reines Gedankending ist, musz, in diesem Resultate kommen wir freilich mit unserem Heffter und fast sämmtlichen übrigen Criminalisten unserer Zeit überein, mit jeder Strafe verschont werden."

Volkomen eens ben ik het met Dr. BERNER, wat betreft het laatste gedeelte van zijn opstel, waar hij begint te betoogen, dat deze fictie van privaat-rechterlijk terrein niet mag overgebracht worden op strafrechterlijk gebied, daar het strafrecht alle fictiën verwerpt.

Maar ik kan den schrijver niet toegeven, dat alléén dit de reden is, dat een zedelijk lichaam geene strafbare handeling kan doen. Neen, het plegen van eene strafbare handeling is in strijd met het *wezen zelf* van een rechtspersoon, zooals ik dat hier voren heb trachten te ontwikkelen.

Onwaar en onjuist is de gevolgtrekking, dat waar de rechtspersoon eene handeling kan doen, zij ook eene *strafbare* handeling zou kunnen doen; want het zedelijk

lichaam kan alleen handelend optreden op vermogensrechtelijk gebied, volgens de wettelijke bepalingen of statuten; gebeurt dit niet — dan vervalt de fictie.

Is het geen sophisme waar de schrijver er op wijst, dat wil men de mogelijkheid, dat een zedelijk lichaam eene strafbare handeling doet, ontkennen omdat de Staat de bevoegdheid van handelen niet over misdrijven heeft uitgestrekt, men even goed zou kunnen zeggen, dat wat het individu tegen de strafwet misdoet, hem niet aansprakelijk maakt, omdat de Staat ook zijne bevoegdheid tot handelen niet op misdrijven heeft uitgebreid? Want moeten wij niet onderscheiden tusschen den natuurlijken persoon en den juridieken persoon? Zooals wij hiervoren gezien hebben, is hij wiens wil zich in de materieele daad openbaart aansprakelijk voor de strafbare handeling, nu behoeft de wet zeker nog niet eens dien persoon aansprakelijk te stellen, want het volgt uit den aard eener strafbare handeling.

Elke natuurlijke persoon (ik laat hier natuurlijk buiten bespreking de gevallen van ontoerekenbaarheid) heeft een wil, en die wil kan zich ook openbaren in een materieele daad, die eene strafbare handeling doet ontstaan waarvoor hij aansprakelijk is.

Anders is het met den rechtspersoon; deze heeft geen wil, doch hier komt het recht met zijn scheppende kracht en geeft hem een wil, doch slechts in bepaalde gevallen. Het is als het ware eene concessie, doch eene concessie met grenzen en onder voorwaarden. Dat verschil is door den schrijver over het hoofd gezien.

De gevolgtrekking die de schrijver trekt, en die hij als volkomen recht beschouwt, deugt m. i., zooals ik getracht heb aan te toonen, niet.

De reden, dat een zedelijk lichaam geen delict kan plegen is dus niet alléén daarin gelegen, dat de fictie op strafrechterlijk gebied niet over mag gebracht worden, maar zij ligt ook en voornamelijk daarin dat het plegen van eene strafbare handeling in strijd is met het wezen zelf eener rechtspersoon, hetwelk Berner voor zoover het een zedelijk lichaam betreft echter ontkent.

Na deze twee Duitsche schrijvers besproken te hebben, wensch ik nog melding te maken van eene meening, welke ook hare voorstanders heeft gehad. Het is die, die voornamelijk door Bauer in zijn Leerboek § 42 wordt verdedigd. Hij is van meening dat juridische personen zekerlijk delicten plegen kunnen, echter alleen

door het uitvoeren van een besluit, dat met algemeene stemmen is genomen. Zijn doel is om alzoo zijne stelling »een zedelijk lichaam kan handelen, dus ook strafbaar handelen" in overeenstemming te brengen met de theorie, dat zij slechts aansprakelijk zijn, wier wil zich in de materieele daad heeft geopenbaard, om dus de strafbaarheid in overeenstemming te brengen met de materieele waarheid.

Doch ieder zal met mij inzien, dat dit niet opgaat, want kan een zedelijk lichaam een delict plegen, dan is ook voldoende de meerderheid, die gevorderd wordt, door de statuten en in andere gevallen den wil van den rechtspersoon bepaalt, en is zulk eene uitbreiding zonder eenigen grond en alleen uitgedacht, om eene verkeerde stelling aannemelijk te maken.

In »Anmerkungen zum Hannöverischen Entwurf" I pag. 479 en v. komt Bauer in tegenspraak met zich zelf, waar hij verklaart het raadzamer te oordeelen, dat de Wetgever niet den juridischen persoon, maar de schuldige individus met straf bedreigt. Hij komt dus hierdoor op een geheel ander terrein, want hij neemt nu aan, dat een juridisch persoon een delict kan plegen, doch er niet voor gestraft kan worden.

BAUER vervalt dus in dezelfde meening als GESTERDING, welke meening wij hier reeds uitvoerig besproken en bestreden hebben.

Meerdere schrijvers hier te bespreken ligt niet in mijn doel, en hen, die de verdere litteratuur over dit punt wenschen te raadplegen verwijs ik naar Lehrbuch des Deutschen Strafrechts van Dr. GUSTAV GEIB. II. pag. 198—202.

Laat ons thans overgaan tot vermelding en bespreking der jurisprudentie in Nederland over deze kwestie. Ik zal hier dan laten volgen de arresten van den H. R. naar tijdsorde gerangschikt.

In de eerste plaats dan het arrest van den 2[en] Maart 1841 te vinden bij VAN DEN HONERT. Gem. Z. I. p. 296 en v., vooral belangrijk om het pleidooi van den advocaat Mr. WINTGENS. De zaak was de volgende:

A. en comp., wijnkoopers, wonende te Middelburg, waren bij arrest van het Provinciaal Geregtshof in Zeeland, van den 23 November 1840, bevestigende een vonnis van de Arrondissements Regtbank te Middelburg, van den 17 September 1840, schuldig verklaard aan vervoer van meer dan drie Nederlandsche kannen wijn, en mitsdien aan overtreding van artikel 4

der bekendmaking van Burgemeester en Wethouders der stad Middelburg van den 28 Januarij 1830 in verband met artikel 33 der Stedelijke Ordonnantie van den 12 October 1818, en dien ten gevolge veroordeeld in eene geldboete van *f* 50.00 met verbeurdverklaring van den aangehouden wijn, alsmede in de kosten van het proces, zoo noodig, evenals de boete, ook bij lijfsdwang te verhalen.

De veroordeelden hebben zich tegen dit arrest in cassatie voorzien, en aan den Hoogen Raad eene memorie ingediend, ten betooge, dat daarbij zoude zijn geschonden art. 4 der Publicatie van den 28 Januarij 1830, de artikelen 33 en 36 der Stedelijke Ordonnantie van den 12 October 1818, en artikel 9 der Wet van den 29 April 1819, terwijl bovendien, bij de behandeling der zaak, door Mr. WINTGENS Jr., als verdediger voor de requirante optredende, is beweerd, schending van artikel 8 der Wet, houdende algemeene bepalingen der Wetgeving van het Koningrijk, en dat hier was geprocedeerd in strijd met een der hoofdbeginselen van het Strafregt in 't algemeen

»Er is, namelijk," zeide pleiter, »in dit proces van den aanvang af geprocedeerd, niet tegen een persoon

tegen een bepaald individu, maar van het proces-verbaal der commiezen af aan, is er geageerd tegen een zedelijk ligchaam, tegen A. en comp."

De pleiter beweerde, dat de Strafwet nooit anders dan op eene persona physica kan worden toegepast; dat eene persona moralis nimmer een misdrijf plegen kan, en dus ook nooit ten correctioneele mag worden vervolgd.

»Eene firma," zeide pleiter, »is eene persona moralis; het is de gemeenschappelijke naam, waaronder een of meer personen en kapitalen handel drijven; het is de benaming der maatschappij, waaronder deze in den handel bekend is; het kan derden aan zich en zich aan derden verbinden; het heeft regten en verpligtingen, afgescheiden van de regten en verpligtingen van zijne leden. — Eene firma derhalve, als aanduidende eene vereeniging van personen en zaken, als daarstellende eene universitas, is een zedelijk persoon of wezen; — het heeft niets ligchamelijks."

Zoodanige persona moralis nu, kan, volgens den pleiter, nooit misdrijf begaan. — Indien er in een of ander opzigt iets op naam van de persona moralis, van eene maatschap wordt misdreven, dan kan nooit

die maatschap deswege in regten worden vervolgd, maar de individuele leden, welke de maatschap uitmaken. Dan zijn de individuele leden eeniglijk strafbaar; niet de maatschap zelve. — De maatschap, als zedelijk lichaam, heeft als zoodanig regten en verpligtingen, die zij moet ontleenen van hare individuele leden. — Haar bestaan steunt alleen op het regt der individuele socii; op hunne eigene daden. — De maatschap heeft geen anderen werkkring, kan niet anders doen dan waartoe elk socius is geregtigd; waar de bevoegdheid tot handelen, het regt om iets te doen, voor den socius ophoudt, daar ligt de grens, buiten welke de maatschap, eo ipso, ophoudt te bestaan. — Evenmin dus als de individuele socius het regt heeft om misdrijf te plegen, evenmin kan er maatschap bestaan met betrekking tot het plegen van een misdrijf, want de steun, de grondslag, de voorwaarde van iedere maatschap, is het regt en de bevoegdheid der individuele leden; — waar dit niet aanwezig is daar kan geen maatschap bestaan. — Het denkbeeld van maatschap is dus met een misdrijf niet overeen te brengen.

»Bovendien," zegt pleiter, »maatschap wordt aan-

gegaan om met gemeenschappelijke krachten een gemeenschappelijk doel te bereiken; — indien dat doel nu medebrengt het bedrijven van misdrijf, dan verviel de maatschap, of dan bestond zij zelfs niet, want dan zou zij steunen op een verbodene, onregtmatige overeenkomst. — Ook daarom kan eene maatschap nimmer misdadiger worden.

Er bestaan nog andere redenen, waarom maatschap geen misdrijf plegen kan; — deze liggen in de middelen zelven, om misdrijf te beteugelen, en in den aard der straffen. — De straf wordt bedreigd, om allen af te schrikken van het misdrijf, om terug te houden van het plegen eener wederrechtelijke daad; vandaar de bedreiging. — Hoe kan nu zulke bedreiging treffen een onstoffelijk, onlichamelijk, denkbeeldig wezen (gelijk eene firma), dat natuurlijkerwijze voor zulke indrukken als bedreiging onvatbaar is. — Verder is het niet genoeg, straffen te bedreigen, zij moeten nog worden uitgevoerd. — En nu is het wel zeker, dat er geene straffen bestaan, die op een zedelijk lichaam, qua talis, kunnen worden toegepast. — Evenmin als een zedelijk lichaam vatbaar is voor eene bedreiging, voor eenen psychologischen dwang, evenmin

zijn er mechanieke of physieke straffen uit te denken, toepasselijk op een zoodanig wezen. — En de waarheid dezer stelling springt van zelve in het oog, wanneer men in het dispositief van het arrest, de condemnatie leest der firma in een boete, bij lijfsdwang te verhalen. — Reeds de ten uitvoerlegging wijst aan, hoe deze actie van den beginne af aan moest zijn gericht, niet tegen de firma A. en comp., maar tegen de individueele leden der firma, want hoe zou lijfsdwang anders kunnen worden aangenomen, dan juist tegen de individuele leden van het vennootschap.

»Op alle dezelfde en dergelijke tot hiertoe aangevoerde redeneeringen, rust ook het bekende beginsel, dat de oppermacht in den Staat, de Souverein, als zoodanig geen misdrijf plegen kan, want ook die is een persona moralis, daarvoor onvatbaar."

»Dit nu," zegt de verdediger, »zijn geen afgetrokken theoriën, maar deze leer behoort ook zeer zeker tot de positieve Strafwet. Daar wordt wel niet uitdrukkelijk geleerd, dat zedelijke lichamen, qua talis, geen misdaad plegen kunnen, maar evenmin ook staat daarin geschreven, dat de Souverein, qua talis, geen misdrijf plegen kan. Nergens zijn er dan ook in het Strafwet-

boek (en dit bevestigt des noods de voorgestelde leer genoegzaam), tegen eene maatschap, als zoodanig, straffen bedreigd; maar alleen tegen derzelver individuele leden of bestuurders. — Bij verbintenissen van kwaaddoenders, wordt niet het vennootschap, maar worden alleen de aanleggers, of bestuurders, of de leden individueel gestraft, krachtens de artt. 265 tot 268 van het Code Pénal. — Zoo worden bij art. 292 alleen de hoofden, bestuurders of bewindvoerders van een ongeoorloofd genootschap van meer dan twintig personen, gestraft; maar niet het genootschap, als zoodanig.

»Het schijnt dus wel geen betoog noodig te hebben, dat als art. 8 der wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het koninkrijk, vaststelt: »de strafwetten en de verordeningen van politie zijn verbindende voor allen, die zich op het grondgebied van het koninkrijk bevinden", dat dan door dit woord *allen*, niet anders dan physieke, lichamelijke personen, en geene denkbeeldige of zedelijke wezens bedoeld zijn; — dat er geene correctioneele procedures kunnen worden gevoerd, geene correctioneele straffen kunnen worden uitgesproken tegen de firma van een vennootschap van

koophandel; dat dit alles laboreert aan eene volstrekte nietigheid, daar in dat geval alleen de individueele leden der vennootschap aansprakelijk kunnen zijn; — ieder hunner kan bovendien hebben een individueele defensie; er kan een socius zijn, die sinds jaren buiten 's lands verkeert, en zulke individueele verdediging zoude vervallen door een stelsel als dat, wat men bij het Provinciaal Gerechtshof in Zeeland heeft aangenomen."

Mr. WINTGENS noemt eene vennootschap onder eene firma een zedelijk lichaam, eene persona moralis; dit nu is verre van algemeen aangenomen, eerder het tegendeel, en enkele jaren geleden heeft de juristen-vergadering te Arnhem vergaderd, de rechtspersoonlijkheid der firma verworpen, terwijl van de beide praeadviseurs de een Mr. ASSER tegen de rechtspersoonlijkheid, de ander Mr. LEVY er voor was. Het is nog eene zeer bestreden vraag, doch waarin wij ons hier thans niet zullen verdiepen.

Verder zegt de pleiter: de straf wordt bedreigd om allen af te schrikken van het misdrijf, om terug te houden van het plegen eener wederrechtelijke daad. Hieruit blijkt dat Mr. WINTGENS een aanhanger is van de afschrikkingstheorie, die in de straf ziet het middel

om het delict te voorkomen door afschrikking. Zonder mij nu in deze kwestie der verschillende theoriën over den rechtsgrond der straf te begeven wensch ik hier slechts aan te stippen, dat deze theorie thans vrij algemeen verworpen wordt.

Verder ziet pleiter in de onschendbaarheid van den Souverein de toepassing van het beginsel dat een corpus morale, een zedelijk lichaam, geene strafbare handeling kan doen!

Hoe nu pleiter er toe komt om te verklaren dat de Souverein, een zedelijk lichaam is, gaat mijn begrip te boven, of dacht hij wellicht aan het bekend gezegde van Louis XIV: »l'état c'est moi" en redeneerde hij aldus: de staat is een zedelijk lichaam, de souverein is de staat, dus is de souverein een zedelijk lichaam! Een zedelijk lichaam is eene vereeniging van personen, hoe kan dan één persoon eene vereeniging van personen zijn? De grond der onschendbaarheid van den Souverein is, dat Hij het centrum, de spil is waarom alles draait, van Hem gaat alle macht uit, Hij benoemt alle ambtenaren, ook die der rechterlijke macht, in Zijn naam wordt recht gesproken. Hoe zou hij dan strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen zijn? En zoo

het al mogelijk ware, waar zou de luister en het aanzien der Kroon blijven, wat zou er overschieten van de koninklijke waardigheid?

Doch keeren wij terug naar het proces dat ons hier bezig houdt. Na dit pleidooi van Mr. WINTGERS nam de Advocaat-Generaal VAN MAANEN conclusie en concludeerde dat de opgeworpen kwestie, of een zedelijk lichaam wel kon vervolgd worden hier niet te pas kwam, want dat zulk een bewering in eersten aanleg ante omnia had moeten vooropgesteld worden.

Met dit gevoelen vereenigde zich de Hooge Raad dan ook in haar arrest, zoodat de vraag zelve niet werd beslist.

In de tweede plaats het arrest van den Hoogen Raad van 15 October 1844, te vinden bij VAN DEN HONERT, Gem. Z. V. pag 178 en v.

De zaak was als volgt:

De Officier van Justitie bij de Arrondissements-Rechtbank te Nijmegen, heeft zich in cassatie voorzien tegen een vonnis deir Rechtbank, oordeelende in strafzaken, van den 1 Juni 1844, gewezen in de zaak van voornoemden Officier, eischer van ambtswege, tegen het Polderbestuur des circuls van de Ooij, ge-

vestigd te Nijmegen, waarbij, met te niet doening van het hooger beroep en van het vonnis van het Kantongerecht te Nijmegen, van den 19 April 1844, waarvan was geappelleerd, door genoemde Rechtbank het Openbaar Ministerie is verklaard niet-ontvankelijk in deszelfs actie, bij dagvaarding van den 12 Maart van datzelfde jaar tegen het Polderbestuur des circuls van de Ooij ingesteld, ter zake van het opwerpen van eene sloot langs den weg te Persingen, zonder daarvan vooraf kennis te hebben gegeven, op den 5 April 1843; de kosten van beide instantiën te dragen door den Staat

De Advocaat-Generaal Deketh concludeerde tot vernietiging van het beklaagde vonnis en wel o. a op den navolgenden grond:

»dat hij van oordeel was dat een zedelijk lichaam niet alleen overtredingen van politie kon begaan, maar ook als zoodanig kon vervolgd en veroordeeld worden." Ik zal hier niet aanhalen en bespreken het geheele betoog van den Advocaat-Generaal, omdat dat hoofdzakelijk over de kwestie loopt, of een zedelijk lichaam in het algemeen een delict plegen kan, en wij dit uitvoerig besproken hebben, doch ik wil alleen die plaats uit zijne redevoering aanhalen, waar hij voor

zijne opinie steun meent te vinden in onze wetgeving. Die plaats luidt als volgt:

»Reeds in de memorie van cassatie zijn een paar voorbeelden aangehaald ten betooge dat het door de Rechtbank omhelsde beginsel, de handhaving van een aantal algemeene of plaatselijke verordeningen, vooral waarbij aan eigenaren van grondeigendommen zekere verplichtingen worden opgelegd, onmogelijk maakt; zooals artikel 471, n°. 5, van het Code Pénal, het verzuim om te voldoen aan de reglementen omtrent la petite voirie, om bouwvallige huizen te herstellen of af te breken, en voorts artikel 479, n°. 4, wanneer ongelukken veroorzaakt zijn door het gebrek van herstellen van huizen en gebouwen, door uitgravingen te doen of andere werken, zonder de vereischte voorzorg, enz., enz.

»En deze voorbeelden kunnen ongetwijfeld met onderscheidene andere vermeerderd worden, vooral wanneer men let op de verordeningen van provinciale of plaatselijke politie, waartoe inzonderheid ook behoort het Reglement, waarvan in casu de toepassing is gevorderd en waarop ik zoo even met een enkel woord wil terug komen.

»Vooraf evenwel wil ik den Hoogen Raad opmerkzaam maken op een bepaling van het Code Pénal, waar speciaal eene universitas wordt genoemd, en daartegen boetstraffe wordt bedreigd, namelijk artikel 428 waar men leert: »Tout directeur, tout entrepreneur de spectacle, toute association d'artistes, qui aura, etc.

»Daar wordt dus zeer pertinent strafbaar gesteld, niet een enkel individu, maar eene associatie, eene vereeniging van personen, die als zoodanig een zedelijk lichaam daarstelt, en waarvan niet de individueele leden, maar de vereeniging zelve met straffe bedreigd wordt."

Ik zie niet in, dat door de stelling: »een zedelijk lichaam kan geen delict plegen", consequent door te voeren de handhaving o. a. van artikel 471 n°. 5 en 479 n°. 4 C. P. onmogelijk zou maken. Een zedelijk lichaam kan zelf in werkelijkheid niet handelen, daar het eene fictie is, doch het recht bepaalt, dat de handelingen van het bestuur in sommige gevallen als die van het zedelijk lichaam moeten beschouwd worden. Welke die gevallen zijn, hebben wij hiervoor reeds gezien. Stel nu er is eene strafbare handeling gepleegd, dan is hij aansprakelijk, wiens wil zich in de materieele daad (doen of laten) heeft geopenbaard.

Is er nu een bestuur van een zedelijk lichaam en heeft het zedelijk lichaam zoogenaamd eene strafbare handeling gepleegd, dan zal het toch wel het bestuur geheel of gedeeltelijk zijn, welks wil zich in de daad heeft geopenbaard; en die wil zal die van henzelf zijn, dat wil zeggen dat de gedachte daartoe in hun eigen geest ontstaan is of de leden van het zedelijk lichaam hebben een besluit genomen en de uitvoering aan het bestuur opgedragen, en deze dien wil uitvoerende hebben hun wil gericht op de materieele daad en het gevolg, zij hebben dus ook hier een opzet gevormd en uitgevoerd en zijn dus aansprakelijk. Maar ook het bestuur kan gehandeld hebben als manus ministra der leden of van enkele dier leden en dan zijn deze aansprakelijk, daar het hun wil is, die zich in de daad openbaart. Ook waar het bestuur niet gehandeld heeft als manus ministra, daar is het mogelijk dat toch de leden zelven strafbaar zijn zoo zij als intellectueele daders moeten aangemerkt worden.

Dit zal het geval zijn als de leden voldoen aan de drie vereischten voor intellectueel daderschap:

1°. Opzet om een ander tot eene strafbare handeling uit te lokken.

2°. Het bezigen vaneen bepaald middel van uitlokking (welke middelen opgenoemd worden in C. P. artikel 60 alinea 1.)

3°. Uitvoering van de strafbare handeling door den uitgelokte.

In elk geval zijn er dus een of meer aansprakelijke personen. dat zijn dus personen, die er alle belang bij hebben om te, voldoen aan de bepalingen der wet, daar zij anders onder de strafwet vallen.

Verder verwijst de Advocaat-Generaal naar artikel 428 C. P. »tout directeur, tout entrepreneur de spectacle, toute association d'astistes, qui aura fait représenter sur son théatre des ouvrages dramatiques, au mépris des lois et réglements relatifs à la propriétè des auteurs, sera puni d'une amende de 50 francs au moins, de 500 au plus, et de confiscation des recettes." Hij noemt deze association een zedelijk lichaam, doch dit is m. i. onwaar, deze association is een burgerlijke maatschap zooals wij die in ons B. W. III titel 9 omschreven vinden, en daar een burgerlijke maatschap geen zedelijk lichaam is zoo kan men deze association geen zedelijk lichaam noemen.

De wetgever uit vrees dat zulk eene association niet

onder de bepalingen van dit artikel mocht vallen als het niet uitdrukkelijk vermeld stond, heeft waarschijnlijk dit er bij geplaatst.

Wat zal er toch gebeuren, wanneer zulk eene association zich schuldig maakt aan het gementioneerde feit? Dan zullen alle artisten voor den rechter worden geroepen en zij gezamenlijk tot de boete veroordeeld worden op ieder van hen voor het geheel te verhalen. Dit is op te maken uit een arrest van den Hoogen Raad van 30 September 1857 (Nederl. Rechtspr. LVI pag. 340 en v.) waarbij de ondernemers van een openbaar vervoermiddel, uitmakende eene firma, wegens 13 overtredingen gezamenlijk in 13 geldboeten werden veroordeeld op ieder hunner voor het geheel en bij lijfsdwang invorderbaar.

Anders echter een arrest van den Hoogen Raad van 20 November 1860, waarbij de Hoogen Raad *ieder* der firmanten van eene wijnhandelzaak veroordeelde tot de op de gepleegde overtreding gesteldé boete. Dit arrest is te vinden Nederl. Rechtspr. LXVI, pag. 200 en v.

Het beroep op de artikelen van den C. P. gaat dus m. i. niet op. De Hoogen Raad vereenigde zich met

de conclusie van den Advocaat-Generaal en vernietigde het vonnis, en besliste daardoor, dat eene strafactie kan worden ingesteld tegen een zedelijk lichaam als zoodanig, wanneer uit de bepaling van het op de begane overtreding toepasselijke reglement, duidelijk volgt dat wegens overtreding van elke der in dat reglement voorkomende verordeningen, vervolgd en beboet kunnen worden, niet alleen bijzondere personen, maar ook collegiën. Bij zoodanige beslissing van dat geschilpunt in het reglement zelf, kan niet daarenboven door den rechter in algemeene beschouwingen worden getreden over het rechtsbeginsel in het algemeen, en daarop mitsdien geene niet-ontvankelijkheid verklaring van het Openbaar Ministerie worden gegrond, meer bepaald waar een Polderbestuur ter zake van overtreding van voormeld reglement was gedagvaard in den persoon van den Dijkgraaf en alzoo in den persoon van het bestuur.

In de derde plaats een arrest van den Hoogen Raad van 29 December 1846 te vinden bij VAN DEN HONERT, Strafrecht en Strafvordering, II, pag 512 en v.

De zaak is als volgt: De ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij het Kantongerecht te Vollenhoven,

heeft zich in cassatie voorzien tegen een vonnis van dat Kantongerecht, van den 24 September 1846, waarbij het Weeshuis te Vollenhoven is vrijgesproken van de aanklacht van zekere, in de dagvaarding omschreven watering, niet behoorlijk van ruigten en waterplanten te hebben gezuiverd, toen de schouw op den 17 Augustus 1846 daarover is gevoerd.

De Advocaat-Generaal concludeert tot niet-ontvankelijkheid, doch geeft als zijn gevoelen te kennen, dat een zedelijk lichaam wel een delict kan plegen; hij beriep zich daartoe op het hier voorgaande arrest, op de artikelen 4, n°. 2 en 5, n°. 2 van het Wetboek van Burg. Rechtsv., en op de dissertatie van C. J. F. Sententis »de delictis et poenis universitatum." Het beroep op de artikelen van het Wetboek van Burg. Rechtsv. gaat niet op, want die artikelen regelen alleen de wijze, waarop in *burgerlijke* processen moet gedagvaard worden, en men kan er geen conclusie uit trekken voor het strafrecht. De dissertatie van Sentenis »de delictis et poenis universitatum" omhelst het gevoelen van Bauer, dat wij hier te voren reeds besproken hebben.

De Hooge Raad verklaarde den requirant niet ont-

vankelijk in zijnen eisch en gaf o. a. de navolgende overwegingen in het dispositief van haar arrest:

»Overwegende, wat aangaat de gevraagde cassatie, dat dezelve hierop is gegrond, dat door den rechter is verstaan, dat eene persona moralis (gelijk het Weeshuis in casu) zich aan geene overtreding kan schuldig maken, wordende echter geen artikel der wet aangevoerd dat, hierdoor zoude geschonden zijn;

»Overwegende, dat, ofschoon er voorzeker gevallen kunnen bestaan, waaren bij eene speciale wet tegen een zedelijk lichaam uitdrukkelijk en met name geldboeten worden bedreigd, en de regter alsdan verplicht is die wet toe te passen, echter zulks bij het hier ingeroepen Reglement niet heeft plaats gehad, als wordende daarbij van geene zedelijke lichamen gewag gemaakt, en dat mitsdien hier van toepassing zijn de algemeene beginselen van het Wetboek van Strafrecht;

»Overwegende, dat volgens die algemeene beginselen door aan misdrijf schuldige personen; geene zedelijke lichamen, maar alleen physieke personen worden bedoeld;

»Overwegende, dat dit duidelijk blijkt, uit het geheele Wetboek van Strafrecht, en in het bijzonder

uit het hoofdstuk van »wegens misdaden of wanbedrijven strafbare, verschoonbare of aansprakelijke personen," en er geene reden bestaat waarom, in geval van overtredingen, niet hetzelfde zou waar zijn, terwijl bovendien het tegenovergestelde, gelijk bij het beklaagde vonnis met juistheid is aangemerkt, het ongerijmd gevolg zoude hebben, dat een zedelijk lichaam tot gevangenisstraf zoude moeten veroordeeld worden, daar toch de rechter, indien hij verplicht was om buiten eene speciale uitdrukkelijke wetsbepaling, op een zedelijk lichaam geldboete toe te passen, zulks in geval van tegen eene overtreding bedreigde gevangenisstraf niet zoude mogen nalaten, als wordende bij de wet hier tusschen deze beide straffen geen onderscheid gemaakt;

»Overwegende, dat dit alles te meer klemt in de onderhavige zaak, waar het niet geldt een collegie, maar een gesticht, namelijk het Weeshuis te Vollenhoven, daar in den 10[den] titel van het derde boek van het Burgerlijk Wetboek, een zedelijk lichaam uitdrukkelijk van het bestuur over hetzelve wordt onderscheiden, en voorzeker een Weeshuis, wat men daaronder ook wil begrijpen, doch onderscheiden van deszelfs bestuur, zich niet aan misdrijf, hetzij door iets te doen,

hetzij door iets na te laten, kan schuldig maken, als kunnende een gesticht noch zelf handelen, noch nalatig zijn."

In de vierde plaats een arrest van den Hoogen Raad van 2 April 1850, hetwelk te vinden is bij VAN DEN HONERT, Gem. Z. X pag. 162 en v. De zaak, die het hier geldt is de volgende:

De Officier van Justitie bij de Arrondissements Rechtbank te Assen heeft zich in cassatie voorzien tegen een vonnis dier Rechtbank van 28 December 1849, waarbij, met vernietiging van een vonnis van het Kantongerecht te Assen van 15 November te voren, is verstaan en verklaard, dat de Hoofdcommissie der Oostermoersche en Zuiderveldsche veenen, beklaagd ter zake dat op haren last was daargesteld eene watergemeenschap, welke te voren niet bestond, zonder vooraf daartoe van Ged. Staten der provincie Drenthe toestemming te hebben verkregen, in strijd met a. 29 van het Reglement op het beheer van wegen en waterlossingen in de provincie Drenthe, geene bij de wet strafbare daad kan plegen, en dat mitsdien tegen haar verkeerdelijk rechtsvervolging is ingesteld.

Het geldt dus hier weer de kwestie of een zedelijk

lichaam wegens een delict kan vervolgd en gestraft worden,

De Advocaat-Generaal ARNTZENIUS concludeerde dat de Hooge Raad het beklaagde vonnis zou vernietigen en wees er in zijne conclusie op dat een zedelijk lichaam wel een delict kan plegen.

De Hooge Raad verwierp in haar arrest het beroep in cassatie en wat de vraag betrof of een zedelijk lichaam een delict kan plegen geheel op dezelfde gronden als bij het vorige arrest vermeld.

In de vijfde plaats een arrest van den Hoogen Raad van 22 April 1863, te vinden bij VAN DEN HONERT, Gem. Zaken XX pag. 118 en v.

De Ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij het Kantongerecht te Loenen was in cassatie gekomen tegen een vonnis van dat Kantongerecht, waarbij hij niet-ontvankelijk verklaard werd in zijnen eisch tegen de besturen van enkele Waterschappen, wegens overtreding van de bepalingen over het in orde houden van eenen weg, en het smaller maken der rijbaan door het pooten van hakhout.

De Hooge Raad vernietigt in haar arrest het vonnis van den Kantonrechter te Loenen en veroordeelt ieder

der gerequireerden in 2 geldboeten, invorderbaar bij lijfsdwang.

Na de arresten van den Hoogen Raad aldus nagegaan te hebben, komen wij tot het volgende resultaat.

In beginsel neemt de Hooge Raad aan, dat slechts physieke personen, geen zedelijke lichamen of stichtingen, een delict kunnen plegen en wel onverschillig of dat delict zij *crime*, *délit* of *contravention*. Echter neemt de Hooge Raad toch aan, dat er gevallen kunnen zijn, waarin bij eene speciale wetsbepaling uitdrukkelijk straf bedreigd is tegen een juridiek persoon, en in dat geval moet de juridieke persoon als de schuldige aangemerkt worden, en als zoodanig ook vervolgd en gestraft worden.

Die uitzondering heeft echter geen voldoenden grond.

De C. P. o. a. in art. 471 legt op eigenaren van huizen zekere verplichtingen en stelt bij het niet nakomen dier verplichtingen die eigenaren strafbaar. Nu kan de eigenaar wel een juridiek persoon zijn en dan is dus volgens de C. P. de juridieke persoon schuldig, maar zulk eene wetsbepaling moet gelezen worden als gericht tegen het bestuur, of beter gezegd tegen de bestuursleden individueel. Want zal de

rechter, zoo hij straf zal opleggen, zich niet altijd moeten afvragen, wiens wil heeft zich in de materiëele daad geopenbaard?

En zoo is het niet alleen met deze bepalingen van den C. P., maar zoo is het ook met elke dergelijke bepaling eener speciale strafwet.

Thans wensch ik nog in de laatste plaats te bespreken het reeds genoemde opstel van Mr. EMANTS »Iets over zedelijke lichamen in strafzaken" voorkomende in Themis, XII pag. 420—432.

Mr. EMANTS schrijft: »Volgens ons recht vermeenen wij, dat élk misdrijf, hetwelk het gevolg is van de vereenigde medewerking of nalatigheid der leden van een zedelijk lichaam, en niet aan den wil of de nalatigheid van een of meer hunner in het bijzonder kan toegeschreven worden, alleen het zedelijk lichaam strafschuldig maakt, en dit deswege voor den strafrechter kan geroepen worden. Dat daarentegen bestuurders en leden in persoon verantwoordelijk zijn voor die misdrijven, welke zijn gepleegd bedriegelijk, met opzet en de wetenschap van het misdadige, waarbij het doel des bedrijvers alzoo in aamerking komt en daarvan het al of niet misdadige der daad afhankelijk is gesteld; voor welke daden zij

in persoon verantwoordelijk blijven, hoewel zij tot het plegen van die daad door het zedelijk lichaam gemachtigd zijn." Hebben *alle* leden dus medegewerkt, dan is volgens Mr. EMANTS het zedelijk lichaam strafschuldig: wij vinden dus hier weer terug de meening door SENTENIS in zijne dissertatie »de delictis et poenis universitatum," en door BAUER in zijn werk verdedigd, welke meening wij reeds te voren hebben getracht te weerleggen.

Daarentegen zouden volgens den schrijver de bestuurders en leden in persoon verantwoordelijk zijn voor die delicten, die gepleegd zijn bedriegelijk, met opzet en de wetenschap van het misdadige, waarbij het doel des bedrijvers alzoo in aanmerking komt en daarvan het al of niet misdadige der daad afhankelijk is gesteld."

Wanneer men dit met het voorgaande in verband beschouwt is het zeer zeker eene wonderlijke combinatie, want uit het eerste moet men opmaken dat het zedelijk lichaam strafschuldig zou zijn als de bestuurders een besluit uitvoerden, genomen met algemeene stemmen door de leden van het zedelijk lichaam, en door de uitvoering van dat besluit de strafwet overtreden

werd. Alle delicten gepleegd door bestuurders of leden als gemachtigden van het zedelijk lichaam op eene andere wijze, zouden dan delicten moeten zijn toerekenbaar aan de individueele bestuurders of leden zelven maar wat moet dan die zinsnede, »bedriegelijk, met opzet en de wetenschap van het misdadige, waarbij het bedoel des bedrijvers alzoo in aanmerking komt" beteekenen? Ik kan mij geene strafbare handeling voorstellen waarbij het oogmerk of doel *niet* in aanmerking zou komen. Voordat het oogmerk of doel er toch is, is de wil neutraal, eerst door dat oogmerk wordt de wil bepaald en wanneer de wil zich uit in eene handeling, dan zal het karakter van die handeling d. w. z. of die handeling goed of slecht, strafbaar of niet strafbaar is bepaald worden door 't oogmerk. Voor elke handeling komt dus het oogmerk in aanmerking.

Wanneer wij deze plaats echter in verband beschouwen met hetgeen wij enkele bladzijden verder, op pag. 428 en 429 lezen, dan komen wij tot de conclussie dat de schrijver meent het zedelijk lichaam alleen strafschuldig is bij culpose delicten, waar aan het bestuur geen verzuim te wijten is. Zoo geeft de schrijver een voörbeeld dat, wanneer b. v. het bestuur aangevraagd

heeft eenige gelden ter herstelling van werken, en deze gelden niet toegestaan zijn door het zedelijk lichaam en er een ongeluk plaats vindt door de niet uitvoering dier werken, dan zal volgens den schrijver het bestuur niet aansprakelijk zijn.

Dit is m. i. ongegrond want alle bestuurs leden, ook zij die bijvoorbeeld tegen het besluit waren, zijn aansprakelijk en moeten gestraft worden, want door bestuurslid te *blijven* nà zulk een besluit, hebben zij zich als het ware bij dat besluit neergelegd en er de verantwoordelijkheid voor aanvaard. Wilden zij dat niet, dan hadden zij hunne demissie moeten nemen.

Verder zegt schrijver, dat hij hier zedelijke lichamen neemt in den zin van juridieke persoonen tegenover physieke persoonen, er vallen dus ook de stichtingen onder. Hoe kan nu eene stichting een delict plegen? De schijver laat er zich (m. i. wijzelijk) niet over uit, want uitvoering van een besluit, met algemeene stemmen door de leden genomen, is hier, waar geen leden zijn, natuurlijk niet mogelijk.

Dan gaat de schrijver voort en stelt als axioma:

»Even als door een physisch persoon de orde in de maatschappij kan verstoord en de wet verkracht worden

kan dit door een zedelijk lichaam geschieden." Juist dus, wat wij steeds bestreden hebben, wordt hier als eene stelling, redelijkerwijze aan geen twijfel onderhevig, verkondigd; wij zullen er hier niet meer over uitwijden, doch verwijzen naar hier voren.

Als een argument, dat als een zedelijk lichaam een delict gepleegd heeft, het ook gestraft moet worden en niet de leden, zegt de schrijver: »door de leden voor een misdrijf des zedelijken lichaams persoonlijk aansprakelijk te houden en te straffen, zou de straf ophouden personeel te zijn."

Ja, de straf moet personeel zijn en blijven, maar zal dit bij een zedelijk lichaam kunnen? Bij boete alleen dan, als er tot boete veroordeeld was en wij de reëele executie kenden, terwijl het zedelijk lichaam vermogen moest bezitten, dat niet altijd het geval is.

Maar werd een zedelijk lichaam veroordeeld tot gevangenisstraf, als zijnde de eenige bedreigde straf, zou men dan niet de leden in de gevangenis dienen te zetten, en deed men dat, dan zou men de fictie der rechtspersoonlijkheid vernietigen en zou de straf ophouden personeel te zijn. Dit argument van Mr. Emants pleit dus wel tegen zijn stelsel, doch niet er voor.

De schrijver zegt verder: »de Code Pénal stelt dan ook bereikbaar voor den strafrechter vereenigingen van personen, welke de burgerlijke wet door de definitie van art. 1690 uitsluit. In de gevallen, voorzien bij art. 210—221, 274 C. P. kan de vereeniging van personen toevallig zijn, doch zij kan ook aan eene voorafgaande verbintenis haar bestaan te danken hebben, en dus het kenmerk van een zedelijk lichaam in zich bevatten."

De schrijver is dus van meening, dat behalve de zedelijke lichamen in B. W. 1690 en v. geregeld er ook nog andere zedelijke lichamen bestaan, doch dit is toch zeker bezwaarlijk aan te nemen, want een zedelijk lichaam is als persoon een schepping van het recht, eene uitzondering op den regel, dat alleen physieke personen rechten hebben en deze afwijking moet dus strictae interpretationis zijn.

Volkomen onjuist tevens is het, dat de C. P. in de aangehaalde artikelen de vereeniging strafbaar stelt, neen het feit dat er overleg tot samenwerking is geweest geeft alleen eene verzwarende omstandigheid aan de strafbare handeling, want het gevaar voor de maatschappelijke orde stijgt er door. Het duidelijkst blijkt het wel uit art. 218 C. P. dat de C. P. niet denkt aan

eene strafbaarheid der vereeniging, maar alleen aan eene strafbaarheid der leden, daar toch wordt bepaald, dat de *schuldigen* bovendien in geval van rebellie behalve tot gevangenisstraf ook nog tot eene boete kunned veroordeeld worden.

Van die vereenigingen sprekende, zegt Mr. EMANTS »de strafwet, hoewel geenszins haar wettig bestaan erkennende, moest haar feitelijk bestaan erkennen om haar in hare goederen, leden of bestuurders te kunnen straffen."

Zoo straks wees ik er op hoe onjuist de stelling zou zijn, alsof er buiten de zedelijke lichamen van B. W. 1690 en volg. nog anderen zouden bestaan; hier wil ik slechts wijzen op de onjuiste noodzakelijkheidsgrond, die hier wordt aangevoerd. Zulk eene vereeniging is geen juridisch persoon, heeft dus geen vermogen en wat de schrijver hier als het vermogen der vereeniging wil beschouwd hebben is niets anders dan het vermogen der individueele leden. Leden en bestuurders zullen verantwoordelijk en aansprakelijk zijn voor zoover hun wil zich in de strafbare handeling heeft geopenbaard; en de mate van straf hen op te leggen zal van vele verschillende omstandigheden afhangen.

Ook voert de schrijver voor zijn beweren aan, dat soms de straf het zedelijk lichaam zelf treft en haalt als voorbeeld aan de artt. 292 en 293 C. P., waar de straf, die het zedelijk lichaam zou treffen, dissolutie zou zijn.

Doch begrijp ik niet hoe men dissolutie eene straf kan noemen, want de C. P. noemt in het eerste boek de straffen op in zake van misdrijf (crime) en wanbedrijf (délit), terwijl in het vierde boek eerste hoofdstuk de politiestraffen d. i. de straffen tegen overtredingen (contravention) te vinden zijn, en onder die opsomming van straffen zou men te vergeefs naar dissolutie zoeken.

Volkomen eens ben ik het met den schrijver waar hij schrijft, dat art. 292 C. P. te ver gaat, waar het straffen bedreigt tegen de hoofden en bestuurders van één zedelijk lichaam, als de bij de oprichting en erkenning opgelegde voorwaarden niet worden nagekomen. Zoo toch zouden dikwijls bestuurders strafbaar zijn voor daden, die zij soms geheel ignoreerden.

Door de wet van den 22sten April 1855 Stbl. n°. 32 is deze onbillijkheid weggenomen wat betreft art. 292, daar dit artikel bij die wet werd afgeschaft, echter werd art. 293, dat de zelfde onbillijkheid bevatte, bestendigd.

En hiermede geloof ik het opstel van Mr. EMANTS voldoende besproken te hebben.

om niet in herhalingen te vallen heb ik hier niet weer herhaald, wat ik reeds vroeger over de zelfde opmerkingen neerschreef.

Tevens ben ik genaderd aan het einde mijner verhandeling over de vraag of een juridisch persoon in foro criminali vervolgd en gestraft kan worden. En dan is de conclusie, waartoe ik op de hier boven vermelde gronden gekomen ben, dat die vraag met eene volkomen ontkenning moet beantwoord worden, daar het feitelijk en juridisch onmogelijk is, dat een juridisch persoon eene strafbare handeling kan plegen.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

In strijd met art. 91 al. 4 Gw. neemt de praktijk aan, dat de benoeming van een lid der Tweede Kamer Staten-Generaal tot burgemeester eener gemeente niet medebrengt aftreding als kamerlid.

II.

Hoogst wenschelijk is het, dat bij de eerste herziening der tabel voorgeschreven bij art. 99 der kieswet de kiesdistricten, die meer dan een vertegenwoordiger kiezen, herleid worden tot enkelvoudige districten.

III.

Art. 55 van 't Zeeuwsch Polderreglement, goedgekeurd bij Kon. besluit van 12 Febr. 1873 n°, 2, bepalende dat ook een vreemdeling het actief stemrecht heeft, is in strijd met art. 5 Gw.

IV.

Het onderteekenen van een staatkundig program door een candidaat voor de Tweede Kamer is niet in strijd met art. 82 Gw., en volkomen geoorloofd.

V.

Te recht is in het Nieuwe Strafwetboek de deportatie niet opgenomen.

VI.

Voor de invoering van 't Nieuw Strafwetboek verdient art. 5 n°. 2 allezins herziening.

VII.

In strafzaken is de negatief wettelijke bewijstheorie de eenige juiste.

VIII.

Jure constituendo is de bepaling van art. 11, 32 en v. van het Wetboek van Strafvordering, waarbij de kantonrechters opgenomen zijn onder de hulpofficieren van justitie, af te keuren.

IX.

Terecht heeft de Hooge Raad beslist, dat volgens art. 62 W. v. K. de makelaars moeten benoemd worden door den gemeenteraad, en dat eene benoeming door Burgemeester en Wethouders ongeldig is.

X.

De tusschen afzender en vrachtvervoerder gemaakte bepalingen van den vrachtbrief, waardoor de verantwoordelijkheid van dezen laatsten wordt beperkt, kunnen niet aan den geadresseerde worden tegengeworpen.

XI.

Hoewel art. 68 Rv. alleen bepaalt, dat de verweerder in vrijwaring kan oproepen, zoo moeten wij toch aannemen dat ook de eischer dit recht heeft.

XII.

De vrouw heeft bij ontbinding der gemeenschap van winst en verlies niet het recht om afstand dier gemeenschap te doen.

XIII.

De erflater kan aan den uitvoerder van zijnen uitersten wilsbeschikking het bezit der nalatenschap voor langer dan één jaar geven.

XIV.

Indien door den loop der omstandigheden de fidei-commissairemaking hare werking als zoodanig mist, mag zij niet als vulgaire substitutie werken.

XV.

Een bij rechterlijk vonnis erkend natuurlijk kind zal alleen dan van zijne ouders kunnen erven, indien dat vonnis vóór hun overlijden werd uitgesproken.

